

<https://helda.helsinki.fi>

Helda

Moderni antisemitismi 1800-luvulta nykypäiviin

Ketola, Mikko

2021

Ketola, M 2021, Moderni antisemitismi 1800-luvulta nykypäiviin. julkaisussa T Karttunen, A M Laato & P Lindqvist (toim), Kirkko ja juutalaisuus : Taustatietoa ja lähtökohtia kohtaamiselle ja yhteistyölle. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja, Nro 112, Kirkkohallitus, Helsinki, Sivut 109–120.

<http://hdl.handle.net/10138/339326>

---

unspecified

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

6. MODERNI ANTISEMITISMI 1800-LUVULTA NYKYPÄIVIIN

Mikko Ketola

Antisemitismin määritelmistä

Antisemitismi-termiä alettiin käyttää Euroopassa 1870-luvulla. Melko yleisesti sen ajatellaan olevan peräisin saksalaiselta journalistilta ja intellektuellilta Wilhelm Marrilta, joka perusti Antisemiittien liiton (*Antisemiten-Liga*) 1879. Sen tarkoitus oli varjella Saksaa ja "saksalaista identiteettiä" juutalaisten aiheuttamalta vaaralta. Marr oli tällöin kristinuskonvastainen ateisti, joka käytti uutta termiä osin erottautuakseen perinteisestä kristinuskon juutalaisvastaisuudesta. Marrin mukaan edes kääntyminen kristinuskoon ei muuttanut juutalaista; juutalainen pysyi aina juutalaisena. Myöhemmin Marrin tosin sanotaan luopuneen antisemitismistä ja pyytäneen anteeksi juutalaisilta. Kristittyä hänestä ei kuitenkaan tullut.

Termin jälkimmäinen osa, semiitti, liittyi 1800-luvun loppupuoliskolla kehittyihin näennäistieteellisiin rotuteorioihin seemiläisistä kansoista kuten juutalaiset ja arabit, joihin liitettiin vähemmän imartelevia ominaisuuksia. Tuon ajan poliittiset antisemiitit hyödynsivät muodissa olleita rotuteorioita antaakseen juutalaisvihalleen tieteellistä sädekehää. Rotu-ulottuvuuden myötä juutalaiset voitiin esittää pahoina ei ainoastaan teologiansa vaan myös biologiansa vuoksi. Nykyään "seemiläinen" on pätevä vain kielitieteellisenä terminä, kun viitataan esimerkiksi hepreaan, arabiaan ja arameaan.

Antisemitismi kirjoitetaan suomeksi pienellä alkukirjaimella ja ilman yhdysviivaa. Samoin tehdään useimmissa muissa kielissä kuten ranskassa ja espanjassa. Saksassa se kirjoitetaan isolla alkukirjaimella kuten kaikki substantiivit. Englannin kielessä sitä näkee kirjoitettavan sekä yhdysviivalla että ilman. Deborah Lipstadtin mukaan yhdysviivan käyttö antaa väärän vaikutelman, ikään

kuin termi viittaisi jonkin seemiläisen, kansan tai kielen, vastustamiseen, vaikka näin hienosyistä ajatusta ei saksalaisten antisemiittien propagandassa ollut. Heille se tarkoitti yksinkertaisesti juutalaisvihaa. Suomen kielessä voi hyvin käyttää antisemitismi-sanana rinnalla huomattavasti yksiselitteisempää juutalaisvastaisuus-sanaa.

Antisemitismiä on vuosien varrella määritelty monella tavalla. Suomen valtio on hyväksynyt International Holocaust Remembrance Alliancen (IHRA) 2016 laatiman määritelmän: "Antisemitismi on tietynlainen näkemys juutalaisista, joka voidaan ilmaista heihin kohdistuvana vihana. Antisemitismin retoriset ja fyysiset ilmentymät kohdistuvat juutalaisiin tai ei-juutalaisiin yksilöihin ja/tai heidän omaisuuteensa, juutalaisen yhteisön instituutioihin tai uskonnollisiin tiloihin."

Juutalaista syntyperää ollut brittiläinen filosofi ja aatehistorioitsija Isaiah Berlin on esittänyt laajasti tunnetun antisemiitin määritelmän: "Joku, joka vihaa juutalaisia enemmän kuin on ehdottoman välttämätöntä." Tämä on hyvä esimerkki juutalaisesta itseironisesta hirteishuumorista.

Antisemitismi on eräiden historioitsijoiden mukaan yhdenlainen "kanarialintu hiilikaivoksessa" (engl. *canary in the coalmine*). Kanarialintuja tavattiin pitää häkeissä hiilikaivoksissa; kuollut lintu varoitti häkä- tai kaasuvaarasta. Kun antisemitistiset ilmiöt yhteiskunnassa lisääntyvät, ne ennakoivat muutenkin poliittisesti levottomia aikoja.

Juutalaisvainot ja juutalaisvastainen propaganda ennen natsseja

Pogromi on sana, joka tuli kansainvälisesti tunnetuksi 1880-luvun alkupuolella Etelä-Venäjällä tapahtuneista laajamittaisista väkivaltaisista juutalaisvastaisista mellakoista. Niiden syy oli keisari Aleksanteri II:n murha 1881, josta syytettiin aiheettomasti juutalaisia. Pogromit antoivat sysäyksen suurelle juutalaisten emigraatiolle Venäjältä, ja vuoteen 1924 mennessä noin kaksi miljoonaa juutalaista jätti Venäjän. Suuri osa heistä muutti Yhdysvaltoihin.

Juutalaisiin kohdistuneet murhat ja muut väkivaltaisuuudet herättivät suurta huolta Theodor Herzlissä (1860–1904), Itävalta-Unkarin keisarikunnassa asuneessa juutalaisessa toimittajassa. Hän oleskeli Pariisissa sinä aikana, kun Ranskassa suurta yleisöä kiihotti Alfred Dreyfusin tapaus. Dreyfus oli juutalainen upseeri, jota syytettiin väärin perustein vakoilusta Saksan hyväksi, ja synnä oli nimenomaan hänen juutalaisuutensa. Hänet tuomittiin 1894 elinkautiseen

vankeuteen Pirunsaarelle Ranskan Guayanen edustalle. Pitkän prosessin jälkeen Dreyfus viimein todettiin syyttömäksi 1906. Tapaus jakoi jyrkästi Ranskaa Dreyfusin tukijoihin ja vastustajiin. Hänen puolellaan oli muun muassa kirjailija Emile Zola, joka julkaisi Dreyfusia puolustavan kiistakirjoituksen *J'Accuse!* (Minä syytän!). Dreyfusin vastustajiin kuului konservatiivisia ja antisemitistisiä piirejä, esimerkiksi katolinen kirkko. Herzl kuului mielenosoittajien vaativan Pariisiin kaduilla kuolemaa juutalaisille.

Herzl julkaisi vuonna 1896 teoksen *Der Judenstaat* (Juutalaisvaltio), jossa hän esitti, että Euroopan juutalaisten tulisi muuttaa historialliseen kotimaahansa Palestiinaan. Vain oman valtion avulla he välttyisivät antisemitismiltä, voisivat edistää kulttuuriaan ja harjoittaa uskontoaan vapaasti. Herzl järjesti ensimmäisen sionistikongressin Baselissa 1897. Kongressissa perustettiin Sionistinen maailmanjärjestö. Herzl ei ehtinyt itse nähdä Israelin valtion perustamista, mutta hänet mainitaan Israelin itsenäisyysjulistuksessa juutalaisvaltion henkisenä isänä.

Tunnettuja pogromeita tapahtui Venäjällä myöhemminkin. Nykyisen Moldovan pääkaupungissa Chişinăussa (tuolloin Kişiniov) pääsiäisenä 1903 tapahtunut juutalaisten joukkomurha kiinnitti kansainvälisen huomion Venäjän juutalaisten asemaan. Theodor Herzl ehdotti pogromin jälkeen Venäjän juutalaisten joukkomuuttoa Ugandaan, joka oli eräänlainen hätävaihtoehto Palestiinalle. Venäjän sisällissodan aikana 1917–1920 kymmeniätuhansia juutalaisia murhattiin erityisesti Ukrainan alueella tapahtuneissa pogromeissa. Juutalaisia vastaan esitetyt syytökset olivat mielivaltaisia: he olivat joko vallankumouksellisia tai vastavallankumouksellisia, uskonnollisia kiihkoilijoita tai jumalattomia ateisteja ja niin edelleen.

Venäjällä oli merkittävä rooli myös kirjallisen antisemitismin kehityksessä. Siellä julkaistiin 1903 ensimmäinen versio *Siionin viisaiden pöytäkirjoista*. Saksaaksi ne on käännetty nimellä *Die Protokolle der Weisen von Zion*, englanniksi *The Protocols of the Elders of Zion*. Se lupasi paljastaa juutalaisten ohjelman maailman valloittamiseksi. Teoksen vaikutusta antisemitismin kasvuun on vaikea yliarvioida. Sen tekijää ei tiedetä, mutta tutkijat ovat todenneet sen koostuvan useasta erilaisesta kaunokirjallisesta lähteestä. Se on julkaistu usealla eri kielellä eri maissa, myös suomeksi, ja nykyään sen löytää helposti internetistä. Teos osoitettiin vakuuttavasti väärrennökseksi jo 1920-luvulla, mikä ei kuitenkaan vähentänyt sen suosiota. Natsi-Saksassa jotkut opettajat käyttivät sitä oppikirjana. Johtavat natsit saivat siitä vahvistusta omille käsityksilleen juutalaisten aiheuttamasta uhasta.

Yhdysvalloissa autotehtailija Henry Ford oli innostunut Siionin viisaiden pöytäkirjoista, koska ne tukivat hänen näkemystään juutalaisista. Hän hankki ensimmäisen maailmansodan jälkeen oman sanomalehden, *The Dearborn In-*

dependentin, jossa julkaistiin hänen nimissään antisemitistisiä kirjoituksia. Ne koottiin 1920 kirjaksi nimellä *The International Jew, the World's Foremost Problem*. Lehti julkaisi myös Siionin viisaiden pöytäkirjat. Adolf Hitler kertoi ihailevansa Fordia tämän näkemysten vuoksi.

Antisemitismi oli sotienvälisessä länsimaailmassa melko yleistä. Suomestakin löytyy siitä monenlaisia esimerkkejä. Paavo Ahonen on tutkimuksessaan itsenäisen Suomen kirkollisesta antisemitismistä osoittanut, että se oli ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa paljon yleisempi ilmiö kuin aiemmin on käsitetty ja ulottui Suomen evankelis-luterilaisen kirkon johtaviin teologeihin ja piispoihin asti. Taustaltaan se oli uskonnollista, mutta usein juutalaiset nostettiin esiin erilaisten negatiivisina pidettyjen ajankohtaisten ilmiöiden selittäjänä. Neuvostoliiton syntyminen antoi aiheutta Suomessa ja muualla Euroopassa kommunisminpelkoon ja spekulointiin juutalaisten osuudella bolshevismien voittokulkuun, ja näin syntyi antisemitistisessä propagandassa paljon toisteltu käsite *juutalaisbolshevismi*.

Holokausti

Adolf Hitlerin ja natsien nousu valtaan Saksassa 1933 aloitti Euroopan juutalaisille kohtalokkaan ajanjakson, jonka päättyessä noin kuusi miljoonaa juutalaista oli menettänyt väkivaltaisesti henkensä. Natsit pitivät juutalaisia konkreettisena uhkana, jonka torjumisessa ei säästely resursseja, ei edes toisen maailmansodan loppuvaiheissa. Yhä suurempien tappioiden kärsiminen nimittäin oli natsille todiste juutalaisten yhä kasvavasta vaikutusvallasta.

Natsit aloittivat juutalaisten kansalaisoikeuksien karsimisen ja jokapäiväisen elämän vaikeuttamisen heti päästyään valtaan. Koulut, yliopistot ja erilaiset ammatit suljettiin juutalaisilta. Nürnbergin rotulait 1935 kielsivät avioliitot ja seksin arjalaisten ja ei-arjalaisten välillä ja riistivät juutalaisilta oikeuden Saksan kansalaisuuteen. Juutalaisuuden määrittelyä varten laadittiin tarkka taulukko, jossa jo yksi juutalainen isovanhempi teki henkilöstä ”1. asteen sekarotuisen”. Heidätkin määriteltiin ”täysjuutalaisiksi”, jos he kuuluivat juutalaiseen seurakuntaan. Edes kääntymisen kristinuskoon ei pelastanut juutalaisia. Juutalaisuuden tarkistaminen kirkonkirjoista aiheutti papeille paljon työtä, mutta ajan henkeen mukautumista kuvaa se, että papit saattoivat valittaa ylimääräistä työtä, mutta ei sitä, mitä työn tuloksista juutalaisiksi osoittautuville aiheutui.

Luterilainen kirkkohistorioitsija Robert P. Ericksen on osoittanut, että Saksan kirkot eivät koskaan lähteneet puolustamaan juutalaisia sinänsä, ei edes tunnustuskirkko. Ne puolustivat korkeintaan juutalaisuudesta kääntyneitä

kristittyjä, jotka kirkkojen silmissä olivat aivan eri asia kuin kääntymättömät juutalaiset. Dietrich Bonhoeffer oli tässä suhteessa hyvin harvoja poikkeuksia. Samantapainen tilanne oli katolisessa kirkossa. Münsterin piispa Clemens von Galen kyllä vastusti rohkeasti natsien eutanasiapolitiikkaa, mutta juutalaisten kohtelua hän ei protestoinut. Harvoja poikkeuksia katolisessa kirkossa oli isä Bernhard Lichtenberg, joka rukoili kirkossaan päivittäin vainottujen juutalaisten puolesta ja kuoli matkalla Dachaun keskitysleiriin.

Suurella mittakaavassa murhaavaksi natsien antisemitismi yltyi niin sanotun kristalliyön tapahtumissa marraskuussa 1938. Nimitys tulee juutalaisten liikkeiden rikottujen ikkunoiden lasinsirpaleista. Yli 1000 synagogaa eri puolilla Saksaa poltettiin, satoja juutalaisia tapettiin, ja 30 000 juutalaista vietiin keskitysleireille.

Yhä vakavammaksi juutalaisten asema muuttui, kun Saksa hyökkäsi Puolaan 1939 ja aloitti toisen maailmansodan. Puolassa asui yli kolme miljoonaa juutalaista, jotka natsit määräisivät sijoitettaviksi ghettoihin. Varsinainen juutalaisten joukkomurhaaminen alkoi sen jälkeen, kun natsit olivat hyökänneet 1941 Neuvostoliittoon, jossa myös asui paljon juutalaisia. Berliinin Wannseen kaupunginosassa pidettiin 1942 natsi-Saksan eri ministeriöiden kokous, jossa virkamiehet päättivät ”lopullisen ratkaisun” hallinnollisesta ja teknisestä toteuttamisesta. Ennen sotaa natsit olivat suunnitelleet juutalaisten karkottamista Madagaskarin saarelle, mutta nyt ainoa vaihtoehto oli juutalaisten täydellinen tuhoaminen.

Natsi-Saksan historiassa on tehtävä erottelu keskitys- ja tuhoamisleirien välillä. Keskitysleirit, jotka sisälsivät lähinnä muita vankeja kuin juutalaisia, sijoituivat valtaosin Saksan rajojen sisäpuolelle, kun taas tuhoamisleirit toimivat miehitetyn Puolan alueella. Tunnetuin niistä oli Auschwitz-Birkenau, mutta suuria määriä juutalaisia murhattiin myös Treblinkan, Sobiborin, Majdanekin, Belzecin ja Chelmnon tuhoamisleireissä. Paitsi juutalaisia niissä murhattiin myös puolalaisia, venäläisiä sotavankeja ja romaneja. Auschwitzissa 90 % juutalaisista murhattiin kaasukammioissa heti saapumisen jälkeen.

Saksassa natsiajan ja holokaustin tapahtumien oikeudellinen ja moraalinen tilinteko on ollut aktiivista. Syyllisiä on tuomittu lukuisissa oikeudenkäynneissä. Paljon on puhuttu myös sivustakatsojien syyllisyydestä ja siitä, miten paljon kotirintaman saksalaiset tiesivät juutalaisten joukkomurhasta. Tutkimukset ovat osoittaneet, etteivät julmuuksiin syyllistyneet vain pahamaineiset SS-joukot vaan myös tavalliset armeijan osastot.

Euroopan parlamentti antoi 1995 suosituksen jäsenmaille viettää holokaustin muistopäivää. Sitä vietetään kansainvälisesti 27. tammikuuta Auschwitz-Birkenauin tuhoamisleirin vapauttamisen vuosipäivänä. Tällöin Neuvostoliiton puna-armeija avasi leirin portit. Suomessa päivän nimeksi päätettiin kansainvä-

lisestä käytännöstä poiketen ”Vainojen uhrien muistopäivä”, ja sitä on vietetty vuodesta 2001 lähtien. Virallisesti syyksi poikkeukselle esitettiin, että termi holokausti ei ollut kielellisesti hyvä. On myös arveltu, että syynä olisi ollut näkemys, ettei Suomella ollut holokaustin kanssa mitään tekemistä. Tämän näkemyksen on esimerkiksi kirkkohistorioitsija André Swanström haastanut. Suomessa vietettävän päivän ruotsinkielinen nimi ”Minnesdagen för förintelsens offer” viittaa nimenomaan holokaustiin.

Israelissa ja monissa juutalaisyhteisöissä holokaustipäivää (*Yom HaShoah*) vietetään juutalaisen kalenterin nisán-kuun 27. päivänä, joka osuu loppukevääseen.

Itäeurooppalainen antisemitismi holokaustin jälkeen

Natsi-Saksan valtaamalla itäisen Euroopan alueilla juutalaisten murhaamiseen osallistuivat monin paikoin myös paikalliset asukkaat, mikä on hyvä osoitus siitä, ettei juutalaisviha ollut vain natsien mukanaan tuomaa. Juutalaisviha ei myöskään sammunut sodan loppumiseen. Selvimmin tämä ilmeni Puolassa ja Unkarissa, missä juutalaisia selviytyjiä vastaan hyökättiin useassa eri pogromissa. Pahin niistä oli 1946 Puolan Kielcessä tapahtunut pogromi, jossa tapettiin 40 juutalaista, jotka olivat palanneet kotikaupunkiinsa. Puolassa juutalaisvastaisia kampanjoita nähtiin myös 1956 ja 1968. Viimeksi mainittu kesti valtion lietsomana vuoteen 1971, johon mennessä puolet Puolan jäljellä olleista juutalaisista oli paennut maasta.

Neuvostoliiton vaikutuspiiriin kuuluneissa, rautaesiripun takaisissa maissa ei holokaustin tapahtumia tai paikallisten osallistumista siihen juurikaan julkisesti käsitelty. Huomio kiinnitettiin ennen muuta natsien rikoksiin paikallisia ja erityisesti kommunisteja kohtaan. Neuvostoliiton ja kommunismin sorruttua ajattelutapa muuttui, mutta ei kuitenkaan niin, että myötätunto juutalaisten kärsimyksiä kohtaan olisi noussut pinnalle. Sen sijaan alettiin puhua sekä natsien että kommunistihallinnon aiheuttamista kärsimyksistä. Juutalaisvainoja suhteellistettiin, ja usein korostettiin juutalaisten yhteistyötä kommunistihallinnon kanssa. Termi juutalaisbolshevismi sai uutta elinvoimaa. Sen sijaan, että olisi pyritty saamaan oikeuden eteen niitä, jotka olivat osallistuneet juutalaisten murhaamiseen, nostettiin jalustalle patriotteja, jotka olivat taistelleet joko natseja tai kommunisteja vastaan.

Katolisen kirkon tilinteko antisemitismin kanssa

Katolisella kirkolla oli pitkä juutalaisvastainen traditio, johon kuuluivat muun muassa juutalaisia vastaan esitetyt rituaalimurhasyytökset, syytteet ehtoollislevän häpäisystä ja kaivojen myrkyttämisestä. Juutalaisia pidettiin aineksena, jolta kristittyjä piti suojella. David I. Kertzer on tutkiessaan katolisia lehtiä 1800-luvun lopulla huomannut, että niissä esitettiin juutalaisista lähes kaikki samat väitteet kuin sekulaarien antisemiittien propagandassa. Vain rotunäkökulma puuttui. Eräässä katolisessa kirkollisessa käsikirjassa tehtiin 1900-luvun alussa erottelu hyvän ja pahan antisemitismin välillä. Hyvä antisemitismi suojeli kristittyjä juutalaisten huonolta vaikutukselta, kun taas paha antisemitismi kehotti vahingoittamaan juutalaisia ruumiillisesti.

Asenteet katolisen kirkon piirissä alkoivat muuttua vasta toisen maailmansodan jälkeen. Sodan aikana paavina oli Pius XII, joka ei mahdollisuuksista huolimatta ottanut kantaa natsien juutalaisvainoihin, ei edes silloin, kun Rooman juutalaisia alettiin kuljettaa Auschwitziin. Italiassa tuhansia juutalaisia tosin pelastui, kun he saivat turvapaikan katolisista kirkoista, kouluista, luostareista, konventeista ja muista kirkon omistamista rakennuksista. Tietävästi tämä kuitenkin tapahtui ilman paavin nimenomaista määräystä. Pius XII:n toimet toisen maailmansodan aikana nousivat kiistelyn kohteeksi 1960-luvulla, ja kiista on jatkunut nykypäiviin asti. Vasta hänen arkistonsa aukaiseminen 2020 on herättänyt toiveita, että kiistaan saataisiin viimeinkin ratkaisu.

Paavi vaihtui 1958, ja uusi paavi Johannes XXIII ryhtyi pian parantamaan kirkon suhdetta juutalaisiin. Hän käski poistamaan liturgiasta maininnan ”uskottomista juutalaisista” (*perfidis Judæis*). Hän kutsui koolle Vatikaanin II kirkolliskokouksen (1962–1965), joka viimeisenä istuntokautenaan hyväksyi julistuksen *Nostra aetate* (suom. Meidän aikamme), joka käsitteli kirkon suhdetta ei-kristillisiin uskontoihin. Siinä todettiin, että ”kirkko valittaa kaikkia vihanpurrkauksia ja vainoja, kaikkia juutalaisvastaisia mielenosoituksia, milloin ja kuka sellaisia sitten juutalaisiin onkin kohdistanut.” Tämä oli radikaali muutos kirkon suhtautumisessa juutalaisiin, ja suhteet juutalaisiin alkoivat selvästi parantua. Se näkyi hyvin Johannes Paavali II:n aikakaudella. Puolalaisella paavilla oli paljon juutalaisia ystäviä, ja hän oli ensimmäinen paavi, joka vieraili synagogassa. Hänen aikanaan Pyhä istuin solmi viimein diplomaattisuhteet Israelin kanssa. Paavi Franciscus tunnetaan myös hyvistä henkilökohtaisista suhteistaan juutalaisiin uskonnollisiin johtajiin.

Läheskään kaikkia katolisen kirkon tahoja asennemuutos juutalaisia kohtaan ei miellyttänyt. Lähi-idän katoliset piispat suorastaan pelkäsivät henkensä

puolesta *Nostra aetate* -julistuksen vuoksi. Joidenkin hyvin konservatiivisten tahojen ajatteluun antisemitismi kuului olennaisena osana. Samat tahot ovat usein muutenkin kieltäytyneet hyväksymästä Vatikaanin II kirkolliskokouksen päätöksiä. Jesuiittaisä James Martin totesi äskettäin, että antisemitismi nostaa päätään eri puolilla katolista kirkkoa aina pitkänperjantain aikoihin.

Nykyajan antisemitismin ilmansuunnat

Juutalaiseen kohdistuu nykyään vihaa kolmesta pääsuunnasta. Yhtäältä on kyse natsismin perinnöstä kumpuavasta äärioikeistolaisesta antisemitismistä. Natsismia yritettiin sodan jälkeen kitkeä ohjelmallisesti pois saksalaisista, mutta se osoittautui hyvin hankalaksi ja tulokset olivat epävarmoja. Antisemitistiset asenteet jäivät elämään, ja uusien sukupolvien uusnatsit omaksuivat ne vaihtelevissa muodoissa.

Mukaan on myöhemmin tullut valkoisen ylivallan ideologia, jossa juutalaiset ovat yhtä lailla vihollisia. Äärioikeistolainen antisemitismi ei toki ole vain saksalainen ilmiö, vaan sitä löytyy joka puolelta maailmaa, myös Suomesta. Yhdysvalloissa suurin osa juutalaiseen kohdistuneista väkivaltaisista iskuista on ollut äärioikeistolaisten tekemiä. Varsinkin Donald Trumpin presidenttikausi innosti monenlaisia valkoisen ylivallan kannattajia väkivaltaan.

Äärioikeistolaiseen antisemitismiin voi lukea myös perinteiset kristillisen antisemitismin muodot, jotka saavat kannatusta erityisesti konservatiivisissa uskonnollisissa piireissä. Edellä mainittiin jo sellaiset katoliset tahot, jotka eivät hyväksy mitään 1950-luvun jälkeen kirkossa tehtyjä uudistuksia. Vastaavanlaisia tahoja löytyy myös protestanttisten ja ortodoksisten kirkkojen piiristä.

Toisaalta juutalaiset ovat joutuneet myös vasemmistolaisen antisemitismin kohteeksi. Alkutahdit tälle ilmiölle löi jo itse juutalaissyntyinen Karl Marx, joka kirjoituksissaan piti juutalaisia nimenomaan kapitalismin airueina. Neuvostoliitossa Lenin vastusti sionismia, ja Stalin epäili juutalaisia erilaisista salaliitoista häntä itseään vastaan. Stalin tuki Israelin valtion perustamista poliittisista syistä, mutta alkoi silti vainota oman maansa juutalaisia. Jotta Neuvostoliittoa ei olisi voitu syyttää rasismista, ei kuitenkaan puhuttu juutalaisista vaan sionisteista.

Neuvostoliitossa käynnistyi suuri antisionistinen kampanja Israelin ja arabimaiden Kuuden päivän sodan jälkeen 1967. Neuvostoliitto oli tukenut arabimaita, jotka Israel kukisti. Arvovaltatappio oli Neuvostoliitolle nöyryyttävä. Neuvostoliiton vaikutusta oli, että YK:n yleiskokous tuomitsi sionismin yhtenä rasismin muotona 1975. Sionismista tuli pahuuden symboli myös lännen vasemmiston piirissä. YK:n päätös purettiin 1991 Neuvostoliiton romahdettua.

Neuvostoliitossa aloitettu propaganda sionismia vastaan ja väite Israelista rasistisena ja kolonialistisena valtiona iskostui vahvasti joihinkin läntisiin vasemmistopiireihin, eikä se ole niistä täysin hävinnyt. Erityisen kriittisen huomion kohteena on ollut Britannian Labour-puolue ja sen johtajana toiminut Jeremy Corbyn. Labourista 2020 julkaistussa virallisessa selvityksessä todettiin, että puolueen sisällä oli ollut mahdollista ilmaista antisemitistisiä näkemyksiä, eikä niitä ollut torjuttu. Israelin arvostelu on nykyään tyypillisin vasemmistolaisen antisemitismin kanava, vaikka arvostelijat itse kutsuvatkin sitä aina antisionismiksi. Kaikki Israelin hallituksen politiikan arvostelu ei tietenkään ole antisemitismia, ja kritiikkiä harrastavat eniten israelilaiset itse, kuten demokraattisessa valtiossa on mahdollista.

Antisionismin ja antisemitismin raja on kuitenkin häilyvä. Alussa kerrottuun IHRA:n määritelmään antisemitismistä kuuluu useita tarkentavia esimerkkejä, joista tässä viisi Israelin valtioon liittyvää: 1) juutalaisten tai Israelin valtion syyttäminen holokaustin keksimisestä tai liioittelusta, 2) itsemääräämisoikeuden kieltäminen juutalaisilta esimerkiksi väittämällä, että Israelin valtion olemassaolo on rasistinen hanke, 3) kaksoisstandardien soveltaminen Israeliin vaatimalla siltä käytöstä, jota ei odoteta tai vaadita miltään muulta demokraattiselta valtiolta, 4) Israelin nykypolitiikan vertaaminen natsien politiikkaan, 5) juutalaisten pitäminen kollektiivisesti vastuussa Israelin valtion toimista. Nämä argumentit esiintyvät usein itsensä antisionisteiksi määrittelevien puheissa.

Entinen Yhdistyneen kuningaskunnan ja Kansainyhteisön ylipäälliköksi Jonathan Sacks on sanonut seuraavasti: "Keskiajalla juutalaisia vihattiin heidän uskontonsa vuoksi. 1800- ja 1900-luvuilla heitä vihattiin heidän rotunsa vuoksi. Tänäpäin heitä vihataan heidän kansallisvaltionsa Israelin vuoksi." Amerikkalainen toimittaja Bari Weiss taas on todennut Yhdysvaltain yliopistokampuksilla yleisestä Israel-vihamielisyydestä, että ennen juutalaisia vaadittiin kääntymään kristityiksi, nyt antisionisteiksi. Hänen kokemuksensa on, että nuoret edistysmieliset aktivistit eivät voi käsittää sitä, että juutalainen, joka on mukana kannattamassa naisten tai vähemmistöjen aseman parantamista, voi olla myös sionisti. Edistysmielissä piireissä Israelia pidetään kolonialistisena valkoisen ylivoimaisen edustajana. Neuvostoliiton antisionistisella propagandalla on pitkät jäljet.

Kolmas ja huolestuttavin antisemitismin lähde on nykyään islamistinen antisemitismi, joka on tätä nykyä yleisin juutalaisten turvallisuutta Euroopassa uhkaava tekijä. Saksassa vähän aikaa sitten tehdyn kyselyn mukaan noin 80 % juutalaisia vastaan kohdistuneista antisemitistisistä teoista oli muslimien tekemiä. Saksassa ja Belgiassa juutalaiset varovat pitämästä esillä juutalaisuuden tunnusmerkkejä ulkona liikkueessaan, koska se voi johtaa väkivaltaan heitä kohtaan. Kymmenentuhannet Ranskan juutalaiset ovat vuoden 2010 jäl-

keen muuttaneet Israeliin islamistisen terrorin pelossa. Tekijät ovat olleet joko Pohjois-Afrikasta tai Lähi-idästä Ranskaan muuttaneita muslimeja tai näiden jälkeläisiä. Muslimien antisemitismi on poliittisesti arkaluonteinen aihe, ja siitä julkisesti puhuminen voi johtaa syytöksiin islamofobiasta.

Islamistisessa antisemitismissä salaliittoteorioilla on suuri suosio. Holokaustin kiistäminen, mikä on tavallista myös länsimaiden antisemitismissä, on arkipäiväistä. Amerikkalainen kansalaisjärjestö Anti-Defamation League teki hiljattain tutkimuksen globaalista antisemitismistä. Yksi tuloksista oli, että niin sanotuissa MENA-maissa eli Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa vain 8 % oli edes kuullut holokaustista. Siionin viisaiden pöytäkirjat on ollut 2000-luvulla pohjana Lähi-idän maissa suosituille egyptiläiselle tv-sarjalle "Ritari ilman hevosta". Myös Hitlerin Taisteluni-teos on levinnyt laajalle arabiankielisenä käännöksenä. Suuri osa Lähi-idän muslimeista uskoo väitteeseen, että kaikki juutalaiset olivat pois töistä, kun New Yorkin World Trade Centeriin iskettiin 2001.

Muslimien antisemitismin juuria tutkinut Neil Kressel on korostanut, että ilmiö ei juonnu vain Israelin ja palestiinalaisten konfliktista, vaikka sillä on luonnollisesti suuri merkitys. Natsien antisemitistinen propaganda levisi arabimaihin toisen maailmansodan aikana, kun natsit houkuttelivat muslimeja puolelleen liittoutuneita ja juutalaisia vastaan. Perussyyt ovat vieläkin kauempana, muslimien pyhissä teksteissä ja varsinkin niiden omavaltaisessa myöhemmässä tulkinnassa ja soveltamisessa. Esimerkkinä Kressel on käyttänyt antisemitististen islamistisaarnaajien suosimaa väitettä, että Koraanin mukaan juutalaiset ovat "sikojen ja apinoiden jälkeläisiä". Koraani ei kuitenkaan anna väitteelle tukea. Koraanissa puhutaan eräissä kohdissa ihmisistä, jotka Jumala on muuttanut sioiksi ja apinoiksi, mutta heitä ei identifioida nimenomaan juutalaisiksi.

Kressel esittää myös teorian, että muslimien antisemitismia voi selittää eräänlainen kognitiivinen dissonanssi: miten on ymmärrettävissä se, että islamin piirissä vuosisatojen ajan alistetussa asemassa pitkään eläneet *dhimmit* (niin juutalaiset kuin kristityt) nyt menestyvät ja voittavat sotia arabivaltioita vastaan.

Juutalaisten näkyvä rooli salaliittoteorioissa

Antisemitismia itsessään voi pitää suurena ja ehkä yhtenä maapallon historian ensimmäisistä salaliittoteorioista. Siksi ei olekaan ihme, että juutalaiset ovat sopineet ja sopivat nykyaikanakin syillisiksi erilaisiin muuten vaikeasti tajut-

taviin tai hyväksyttäviin tapahtumiin ja kehityskulkuihin. Unkarin valtiollinen propaganda alkoi Syyrian pakolaiskriisin 2015 yhteydessä väittää, että unkarinjuutalainen miljardööri George Soros yrittää vaihtaa Euroopan valkoisen kristityn väestön – ja erityisesti unkarilaiset – muslimipakolaisiin. Saksalaisten äärioikeistolaisten mukaan juutalaiset ovat levittäneet koronavirusta tehdäkseen rahaa koronarokotteiden avulla – muunnos vanhasta kaivonmyrkyttämissyytöksestä. Toisen teorian mukaan rokotteiden, jotka on todellisuudessa kehitetty salaisissa israelilaisissa laboratorioissa, on tarkoitus tappaa maapallolta kaikki muut paitsi juutalaiset. Suurin osa ihmisistä ymmärtää, että tällaiset väitteet ovat silkkaa kieron antisemitistisen mielikuvituksen tuotetta, mutta aina löytyy myös niitä hyväuskoisia ja tietämättömiä, joihin ne oppovat.

Kirjallisuus

Paavo Ahonen

2017 Antisemitismi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1917–1933. Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Robert E. Ericksen

2012 Complicity in the Holocaust. Churches and Universities in Nazi Germany. Cambridge University Press.

Juhani Huttunen: Kuinka sionismista tuli imperialismiin ase. Neuvostoliitto antisionistisen propagandan levittäjänä. Vartija-lehti 19.12.2009.
<https://www.vartija-lehti.fi/kuinka-sionismista-tuli-imperialismiin-ase-neuvostoliitto-antisionistisen-propagandan-levittajana/>

David I. Kertzer

2002 Unholy war. The Vatican's role in the rise of modern anti-semitism. Macmillan.

Neil Kressel

2012 The sons of pigs and apes. Muslim antisemitism and the conspiracy of silence. Potomac Books.

Eero Kuparinen

2008 Antisemitismin musta kirja. Juutalaisvainojen pitkä historia. Jyväskylä: Atena.

Deborah Lipstadt

2019 Antisemitism here and now. Scribe.

Matti Myllykoski & Svante Lundgren

2005 Murhatun Jumalan varjo. Antisemitismi kristinuskon historiassa.
Helsinki: Yliopistopaino.

André Swanström

2018 Hakaristin ritarit. Suomalaiset SS-miehet, politiikka, uskonto ja sotarikokset. Atena.

Teologia.fi. Teema 2020/1: Antisemitismi. <https://teologia.fi/teema-arkisto/teema-2020-1-antisemitismi/>

Bari Weiss

2019 How to Fight Anti-Semitism. Penguin Books.

Robert Wistrich

Anti-Zionism and Anti-Semitism. Jewish Political Studies Review 16:3-4
(Fall 2004).